

Konsten
är vi

*Mårten
Arndtzén*

ft

Förord	7
Skatta åt förgängelsen	13
Stamtavlor	21
Den onda viljan	49
Museets mörka själ	91
En berättelse om Sverige	121
Framtidsvisioner	149
Det okända	173
Litteratur i urval	208
Noter	215

EFTERMIDDAGEN DEN 3 oktober 2021 färdas en specialutrustad Range Rover Sentinel i hög fart söderut på E4 genom Småland. I bilen sitter konstnären Lars Vilks och två poliser. ”Det kan konstateras att det vid det aktuella tillfället varit dagsljus, torrt väglag och det förefaller inte ha varit någon komplicerad trafiksituation”, skriver polisen i utredningen av den trafikolycka som, trots detta, inträffar i höjd med Markaryd, och som leder till att samtliga personer i bilen omkommer.

Såväl tekniska fynd som vittnesuppgifter och analyser talar för att ett av skyddsfordonets skottsäkra däck gått sönder och orsakat olyckan. Men varför? Det vet man inte. Nationellt forensiskt centrum granskar bilens motorstyrdon tillsammans med tekniker från Land Rover men kan inte hitta några felkoder som har med däcken att göra.

Polisen har gått grundligt tillväga. Utredningen tar över åtta månader i anspråk och består i själva verket av två sinsemellan oberoende granskningar. Eftersom en av de förolyckade var en skyddsperson gäller en

av utredningarna mord. Den påbörjas av polisregion Syd, som ansvarat för Lars Vilks livvaktsskydd, men tas över av Nationella operativa avdelningen för att ”säkerställa objektiviteten” i utredningen.

Lars Vilks levde med konstant livvaktsskydd under elva års tid, de sex sju sista på hemlig ort. Men först 2018 uppstod den konflikt kring skyddets premisser som skulle komma att prägla hans sista år, och bli både uppmärksammas och omdiskuterad, men utan att någonsin nå en lösning. Jag pratade med Vilks om de här problemen några gånger, och förstod så mycket som att personskyddet ganska plötsligt förlorat mycket av sin tidigare flexibilitet och att oenigheterna utmynnade i direkta konflikter när Vilks partner, som länge varit i huvudsak bosatt utomlands, flyttade hem till Sverige. Polisregion Syd fick uppenbara svårigheter att hantera deras behov av att träffas och, helst av allt, leva tillsammans. Hennes bostad, där de hade tänkt tillbringa ålderns höst tillsammans, dömdes ut som osäker. Istället fick de träffas utomhus eller på lokal. Skulle de på fest eller middag hos någon bekant måste hon ta sig dit för egen maskin: tillsammans med Vilks fick hon inte åka, det ansågs inte ingå i livvakternas uppdrag.

Enligt polisen hade svårigheterna med hotbilden att göra; enligt Vilks med polisens bekvämlighet och ovilja att spendera mer resurser än nödvändigt

på honom. Vem som hade rätt är omöjligt för en utomstående att veta, givet den sekretess som gäller för den här sortens personskydd. Lars Vilks vände sig till rikspolischefen med begäran om en opartisk genomlysning, men fick avslag. Region Syd skulle själva utreda eventuella oenigheter kring sitt arbete. Justitieombudsmannen fick ärendet på sitt bord men avskrev det med hänvisning till att JO inte granskar myndigheters ställningstaganden ”i sak”. Objektivitet tycks alltså mindre viktigt när det gäller att bedöma skyddspersoners levnadsvillkor än när det handlar om att fastställa deras dödsorsak.

Då hoten mot Lars Vilks liv utgick från att han utövat sin grundlagsskyddade yttrandefrihet hade hans personskydd en särskild betydelse. Att garantera honom ett så normalt liv som möjligt var en förutsättning för att, med någon trovärdighet, upprätthålla denna frihet för oss alla. Men den svenska ordningsmakten misslyckades med alla sina åtaganden; Lars Vilks föll inte offer för någon terrorist, utan för sitt eget personskydd. Trots två utredningar av olyckan kunde polisen inte förklara varför den inträffade. Och livet blev inte alls normalt för Vilks de sista åren.

Vi umgicks inte privat, men råkade ibland på varandra i offentliga sammanhang. Han var alltid nyfiken och pratglad, även under de år då jag hörde till hans fränaste kritiker. Till skillnad från de flesta andra i det

sammanhang vi delade – konstvärlden – tog han inte kritik personligt. Jag upplevde honom som en ytterst positiv person, närmast gladlynt. Det är nog därför jag minns ett samtal särskilt tydligt. Det var försommaren 2020 och jag hade ringt upp honom för att fråga dels om Nimis fyrtioårsjubileum, dels om konflikten kring personskyddet. Om det var just den Range Rover vet jag inte, men han satt i bilen tillsammans med sina livvakter när han svarade. Han bad försiktigt att få ta frågorna om Nimis först, och vänta med de andra tills han kommit ur bilen.

Han beskrev sin tillvaro som en sorts öppet fängelse, berättade om att någon gång om dagen få bli utsläppt ur sin skyddsbostad och ”rastad”. Det blåste lite i luren, jag tror att han befann sig på eller i närheten av en strand. Men eftersom jag aldrig hade hört den för minns jag framförallt den uppgivna tonen i hans röst.

Offentligt uttryckte Lars Vilks aldrig någon ånger över att ha ritat sin rondellhund. Och det på goda grunder: att ångra den hade varit att ångra hela det konstnärskap som föregått och lett fram till den. Men hur många av oss är villiga att göra de uppoffringar han gjorde för vår konst eller våra åsikter? När det samhällseliga skyddet för yttrandefriheten är så bräckligt som det i praktiken visat sig vara i 2000-talets Sverige, blir vårt behov av människor av en särskild kaliber desto

större. Lars Vilks öde visar vilket slags belöning den som framhårdar har att vänta sig.

Vad rondellhunden säger om yttrandefrihetens villkor är en fråga som diskuterats en hel del under de femton år den funnits med oss. Men försvaret för Vilks rätt att teckna vad han vill, hur han vill, har oftast stannat vid det. Och principiellt är det såklart riktigt att yttrandefriheten inte ska vara villkorad av det enskilda yttrandets innehåll eller utförande. Det är ju själva poängen. Men det har också inneburit att diskussionen om rondellhunden *i sig* i hög grad överlåtits till dem som hatar den.

Jag hörde länge till den skaran. Vilks verk var slarvigt och ansvarslost, tyckte jag, och yttrandefrihetsivrarnas ovilja att diskutera annat än rättigheter irriterande motsägelsefull. Om inte annat än för de höga insatsernas skull förtjänade rondellhunden, trots allt, att tas på allvar. Med tiden har jag förstått att ett sådant allvar kräver att man också försöker förstå och diskutera verket utifrån dess egna premisser. Det är vad jag försöker göra i den här essän.

Stockholm, juli 2022